

Polstoročnica štátnej ochrany prírody

Od uzákonenia štátnej ochrany prírody uplynie v októbri tohto roku 50 rokov, počas ktorých sa sínusoida jej úspechov a neúspechov odrazila v záchrane i zániku viacerých lokalít prírodného dedičstva a v rozšírení i vymiznutí viacerých druhov rastlín a živočíchov. S rozvojom ochrany prírody na Slovensku a jej legislatívou sa spája meno RNDr. Jozefa Klinda, terajšieho generálneho riaditeľa sekcie environmentálnych koncepcií a práva Ministerstva životného prostredia SR, ktorému sme položili niekoľko otázok.

• **Viacerí starší ochrancovia prírody v minulosti často uvádzali, že Slovensko bolo prvou krajinou, ktorá uzákonila ochranu prírody. Skutočne sme pred päťdesiatimi rokmi predstihli všetky štáty? A čo viedlo Slovensko k takému kroku?**

Musím vás sklamať. Ak nerátame zákony o ochrane prírodných pamiatok (napríklad vo Švédsku z roku 1909), aj tak sa asi nemôžeme zaradiť ani do prvej päťdesiatky. Zákony o ochrane prírody už pred 30 - 35 rokmi pred nami prijali viaceré švajčiarske kantóny, škandinávské štáty, krajiny v Rakúsku a Nemecku. Dokonca z roku 1935 pochádzal prvý ríšsky zákon o ochrane prírody (*Reichsnaturschutzgesetz*). V Poľsku prijali prvý zákon o ochrane prírody v roku 1934 a v Grécku roku 1937. Predstihli nás v podstate aj vo Francúzsku, USA, Japonsku a Rusku. Skutočnosťou je, že sme získali prvenstvo v rámci Česko-Slovenska, lebo do slovenčiny preložený český návrh zákona o štátnej ochrane prírody sa významnému ochrancovi prírody a legislatórovi Imrichovi Majerskému podarilo presadiť na rokovaní Slovenskej národnej rady ešte v októbri 1955 (v Česku do Národného zhromaždenia až v auguste 1956). Napriek tomu, že išlo o pôvodný český návrh, z ktorého kvôli príprave zákona o územnom plánovaní (vtedy ešte bez spojenia so stavebným poriadkom) bola roku 1948 vypustená celá časť o všeobecnej územnej ochrane a starostlivosti o krajinu, považujem tento akt za najvýznamnejší pre ďalší vývoj ochrany prírody na Slovensku. Zároveň by sme mali prejavíť úctu schopnosti a entuziazmu I. Majerského, ktorý bol spoluzakladateľom a prvým predsedom Slovenského zväzu ochrancov prírody v roku 1969. Škoda, že sa nedožil jeho novely.

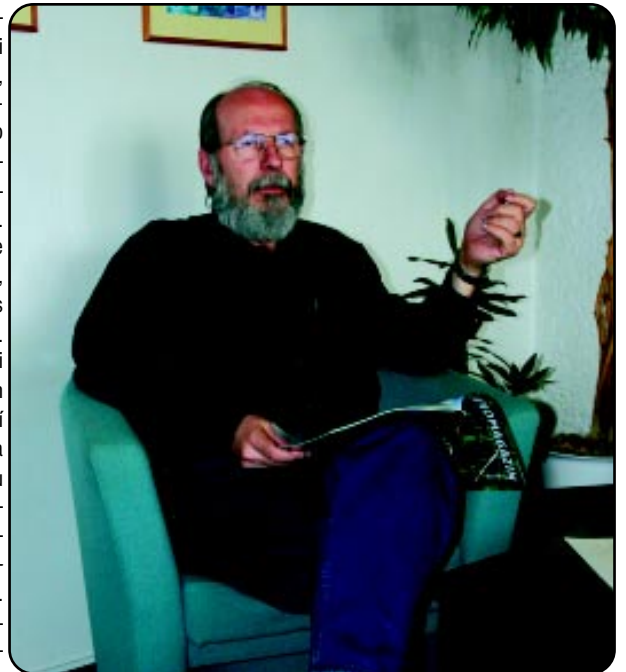
• **Ochrana prírody však existovala na Slovensku ešte pred jej uzákonením?**

V podobe ochrany prírodných pamiatok v rámci pamiatkového uhorského zákonného článku 39/1881 (na Slovensku platil až do roku 1958) a lesného uhorského

zákonného článku 31/1879 (na Slovensku platil až do roku 1960) sa vytvorili základy pre uzákonenie ochrany prírody, najmä zásluhou nestora uhorskej/maďarskej ochrany prírody Karola Kaána. Jeho zásluhou začala I. etapa budovania sústavy chránených území na Slovensku, najmä v okolí Banskej Bystrice, kde pôsobil. Vtedy boli vyhlásené prírodné rezervácie Ponická dúbava, Priboj, Szabóova skala, Dobročský prales, Baďinský prales a Prales Stužica Jasan pod Rawkou. II. etapu v rokoch 1919 - 1945 ovplyvnili vtedajší gestori za ochranu prírodných pamiatok - Ministerstvo školství a národnej osvety v Prahe a Vládny komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku v Bratislave, ktorý od Uhorskej pamiatkovej komisie prevzal v roku 1919 kompetencie aj v „*ochrane prírodných pamiatok a ochrane svojrázu kraja a domoviny*“. V tomto období uznali niekoľko čiastočných rezervácií ako napríklad Demänovská dolina, Svätôjanská dolina, Kašivárova, Zborovský hradný vrch, Pálenica pri Zuberici (Kotlový žľab), Slanecký hradný vrch, Dranec, Jasovské jaskyne. Všeobecne záväznou vyhláškou (z roku 1932) však bola vyhlásená len Slovenská prírodná rezervácia v Pieninách. V ostatných prípadoch generálny konzervátor ochrany prírody pri MŠANO v Prahe Rudolf Maxinovič, postupoval podľa záberového zákona a prídelového zákona.

• **Nespomenuli ste zatiaľ uzákonenú ochranu nášho najväčšieho prírodného kletu - Tatier...**

Snahu o ochranu Tatier prejavili, okrem niektorých Kežmarčanov, Popradčanov a Liptákov (napríklad ochranou Kvetnice), najmä poľskí ochrancovia prírody, ktorí iniciovali pod vedením Walery Goetela spoločnú konferenciu v Zakopanem a nadviazne Krakovskú rezolúciu z roku 1925 na vznik tatranských národných parkov (pred Vianocami si pripomenieme 80. výročie tejto iniciatívy a zároveň „Rok po kalamite“). Cesta k uzákoneniu prvého národného parku na Slovensku v roku 1948 však od tohto roku bola viac než trnitá a trvala 23 rokov (v tomto smere sme predstihli aj zriaďovateľov Yellowstone národného parku v USA). Zaradila nás tak až na 49. miesto v poradí štátov, ktoré začali vyhlasovať národné parky a na 65. miesto v začiatku budovania sústavy takýchto chránených území (niektoré štáty nepoužívajú názov kategórie národný park). Faktom však ostáva, že prvým zákonom zameraným na ochranu prírody na Slovensku, aj keď len s lokálnym vymedzením na región Vysokých Tatier a Belianskych Tatier, bol zákon SNR č. 11/1949 Zb. SNR o Tatranskom národnom parku. Kratšie bolo už obdobie od ideového zámeru na jeho rozšírenie o Západné Tatry, ktorý sme vypracovali v roku 1981 spolu s Milanom Pacanovským, po vyhlásenie Západných Tatier za súčasť TANAP-u v roku 1987. No dnes s odstupom času sa mi zdá, že aj 6 rokov bola dlhá doba. Žiaľ, o čo pomalšie sa realizujú zámery ochrany prírody, resp. ochrancov prírody, o to rýchlejšie sa realizujú zásahy do prírody spôsobujúce často nezvratnú škazu jej krás, hodnôt a zvyškov prirodzených ekosystémov.

RNDr. Jozef Klinda spomína na kľúčové udalosti v procese uzákonenia štátnej ochrany prírody na Slovensku (foto: Michal Jurkovec)

Malo by to fungovať opačne a bez zákopových alebo iných vojen, bez agresie a osočovania, bez urážok a urazenej pýchy; na základe argumentov, tak ako v roku 1955, keď SNR prijala zákon SNR č. 1/1955 Zb. SNR o štátnej ochrane prírody (škoda, že mier trval tak krátko).

• **V čom vidíte nedostatky tohto prvého zákona o štátnej ochrane prírody?**

Hlavným nedostatkom neboli zákon, ale jeho dlhodobé nezavedenie do praxe a nevytvorenie základných inštitucionálnych, ekonomických a právnych podmienok pre jeho uplatňovanie. Štátna správa ochrany prírody sa nevykonávala a už od začiatku viacerí poukazyvali na to, že zákon je zlý. V čom a ako by mal vyzerať dobrý zákon však nevedeli. Neexistovali inšpektori ochrany prírody a rozpadla sa aj sieť starých konzervátorov ochrany prírody. Na národných výboroch ako orgánoch štátnej správy ochrany prírody sa nevytvorili ani len referáty ochrany prírody (iných referátov, oddelení a odborov bolo neúrekom). V zmysle zákona prvé chránené prírodné výtvyry a chránené prírodné pamiatky na Slovensku vyhlásili ONV až v roku 1964 (v Rimavskej Sobote a Lučenci). Dokonca pri rôznych rokovaniach k stretom záujmov niektorí funkcionári KNV a ONV osočovali ochrancov prírody a často som ich musel upozorňovať, že v zmysle zákona sú nimi práve oni aj s priamou osobnou zodpovednosťou. Po právnom poučení sa veľmi čudovali. Často si zamieňali orgán štátnej správy s odbornou organizáciou ochrany prírody. Návrh na prvú samostatnú organizáciu štátnej ochrany prírody som pritom musel štrnásťkrát prepracovať a podarilo sa ho presadiť až v roku 1981. Systém ochrany prírody, vrátane správ NP a CHKO a iných zariadení, sme začali budovať až od polovice sedemdesiatych rokov minulého storočia. Museli sme odstrániť chyby v kategorizácii a nesprávnom vymedzení a právnom stave celej vtedajšej sústavy chránených území (dokonca niektoré chránené územia sme nevedeli lokalizovať, u iných predmet ochrany

zanikol alebo sa nenašiel ich vyhlásovací predpis). Tak vznikli aj Národné parky Slovenský raj a Malá Fatra. Vyprojektované Národné parky Muránska planina a Poloniny museli počkať na vyhlásenie až do roku 1997; Veľká Fatra a Slovenský kras až na ministrovanie Laca Miklósa. Po roku 1973 začala vznikáť sústava CHKO. Nepochopenie uzákonenej podstaty a stupňa ochrany tejto kategórie chráneného územia viedlo k názorovým nezhodám aj v radoch zamestnancov ochrany prírody. Nepísane a nezmyselne sa rozdelili na krajinárov a nekrajinárov, na vedátorov a nevedátorov, čomu dodnes nerozumiem. Priznám sa, že také CHKO ako Štiavnické vrchy a Ponitrie som musel presadzovať dosť direktívne aj vo vlastných radoch. CHKO Cerová vrchovina mi pomáhal presadiť akademik Emil Mazúr. Ťažkosti boli aj so Strážovskými vrchmi, Záhorím a Bielymi Karpami, ktoré nedopatrením právnikov mali o 20 000 ha viac než bolo dohodnuté (neskoršie som zabezpečil odstránenie tejto nekorektnosti). Keď som sa v roku 1976 zapojil do legislatívy Národného parku Nízke Tatry, legislatívny proces jeho vyhlásenia trval už 8 - 10 rokov a od prvého návrhu prof. Bayera z VŠZ v Brne z roku 1921 alebo návrhu Dušana Kubínyho z roku 1963 uplynulo ešte viac rokov. A to som netušil, že potrvá ďalšie 2 roky do júna 1978. Tie 2 roky školy legislatívy však stáli za to a viedli od noviel prvého zákona k úplne novému zákonu o ochrane prírody a krajiny (1994); zároveň k snahe eliminovať žabomyšie vojny a vytvoriť korektné vzťahy, najmä s lesníkmi, ktorí sa nepozerajú na les ako drevnú hmotu naloženú na nákladniaku nasmerovanému niekde na západ. Dobrých lesníkov som si stále vážil viac ako zlých alebo zbytočne ješitných (stále nepochopených) ochrancov prírody vo vlastnom cechu. Mnoho dobrých lesníkov bolo a je v ňom aj teraz. Myslím si, že nezáleží v ktorom rezorte pracujú, ale od ich prístupu k veci. K pochopeniu ekologických podmienok života (aj stromov v lese) a environmentalizmu. Prítom musíme rešpektovať aj

existenciu „duševných drevorubačov, maloroľníkov a drobnochovateľov“, no proti nim by mala vytvoriť bariéru „osvietenosť“ a účinnosť zákonov. Boh ochraňuje ľudí a prírodu v štáte, kde prevzmu moc a upravujú si zákony na svoju podobu.

• **Spomínali ste novelizáciu zákona o štátnej ochrane prírody. Išlo o jeho vylepšenie alebo o zmäkčenie jeho ustanovení v neprospech ochrany prírody?**

Všetky snahy viedli k jeho vylepšeniu a k tomu, aby „dostal zuby“. Už roku 1958 bol doplnený o vznik organizácie, ktorou sa stal Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody (SÚPSOP) s ochranou prírody na chvoste až do roku 1981, keď vzniklo Ústredie štátnej ochrany prírody (ÚŠOP) ako komplexná samostatná príspevková organizácia. V roku 1977 sa do zákona doplnila ochrana stromov rastúcich mimo lesa. Tie „zuby“ mu narástli až po päťročnom legislatívnom procese zákonom SNR č. 72/1986 Zb., ktorým boli do neho včlenené sankčné ustanovenia. Bolo to v čase, keď sa začala budovať organizačná štruktúra ochrany prírody a sieť profesionálnych inšpektorov ochrany prírody, z ktorých sa viacerí stali šéfmami na úradoch životného prostredia.

• **Kedy sa pristúpilo k úplnej novelizácii zákona?**

O úplnej novele zákona sa začalo uvažovať už v roku 1964. Následne sa vypracovávali až do roku 1991 dosť neefektívne rôzne tézy a zásady nového zákona o štátnej ochrane prírody. V rokoch 1989 - 1990 som napísal už paragrafovaný návrh úplne nového zákona, ktorý sa v roku 1991 stal základným podkladom pre zmysluplné diskusie a ďalšiu legislatívu. Po jeho dopracovaní v spolupráci s L. Miklósom roku 1992 uzel svetlo sveta definitívny návrh zákona o ochrane prírody a krajiny už s ÚSES-om a piatimi stupňami ochrany, ktorý po úpravách a boji v ťažkom legislatívnom procese 23. augusta 1994 schválila NR SR ako zákon č. 287/1994 Z. z. (na jej mimoriadnej schôdzi ako mimoriadny bod programu). Návrh od svojho prvého nedokonalého znenia tak prežil

6 ministrov, zhodnotil stovky vysvetlených a zamietnutých pripomienok alebo premietnutých do zmien a doplnkov, a obsiahol účinnú pomoc a intelekt postupne štyroch právnikov (z toho troch právničiek); v koncovke „zelených“ poslancov, najmä spoločnej správodajkyne výborov NR SR Gabiky Kaliskej. Všetkým, ktorí priložili ruku k dielu, patrí vďaka, ktorú tlmočím aj za tie „nemé tváre“ a budúce generácie (nielen ochrancov prírody).

• **Platnosť tohto zákona však bola dosť krátka. Čo zapríčinilo jeho ďalšiu novelu?**

Trvala celkovo 8 rokov až do prijatia zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, ktorý nezmenil filozofiu a stavbu predchádzajúceho zákona. Vylepšil však jeho ustanovenia neosvedčenou praxou, vniesol do neho niektoré nové pohľady a zosúladiť ho s environmentálnym právom EÚ. V podstate malo ísť len o väčšiu novelu zákona č. 287/1994 Z. z., ktorú Legislatívna rada vlády SR neprijala s odporúčaním, aby sme vypracovali návrh úplne nového zákona. Za značné pracovné vypätie a úsilie sa chcem poďakovať vecnej gestorky a mojej dlhoročnej spolupracovníčke Anke Juskovéj a mladým zanietým právnikom – Iv anke Urbanovej-Luptákovéj a Palovi Takáčovi. Možno do staroby budú spomínať na legislatívu dní a noci a následne „nervy“. Patrí im náš obdiv, veď urobili pre ochranu prírody viac než ktokoľvek iný. Na ich prácu už dnes nadväzujú stovky ďalších nielen ochrancov prírody. A zákonu zaželajme čo najúčinnjšie uplatnenie v prírode a krajine Slovenska ako súčasť európskeho environmentu a, samozrejme, dlhý vek. Dlhovekosť zákonov totiž svedčí o ich opodstatnenosti a o prezieravosti ich tvorcov. Verím, že stále orientovaných na pozdvíhnutie ľudského ducha a kultúry. Uzákonneenie ochrany prírody a krajiny, či už v roku 1955 alebo v rokoch 1994 a 2002, jednoznačne možno označiť za kultúrny počín, ktorého dosah dnes pri rastúcich pozíciách utilitarizmu, militarizmu a primitívneho hedonizmu ešte asi nevieme doceniť.

Za rozhovor poďakovala Alena Kostúriková

Anketa Envirofilmu 2005

Družina: Slovenská ľudová hudba je nádherná

Hudobná skupina Družina úspešne prezentuje štýl ethno-beat nielen doma, ale aj v zahraničí. V prestížnom rebríčku World Music Charts Europe sa v marci tohto roku CD skupiny Družina v konkurencii 165 nominovaných CD z celého sveta umiestnilo na skvelom 11. mieste, čo sa doteraz nepodarilo žiadnej slovenskej skupine. Družina má „centrálu“ v Banskej Bystrici, jej členovia však pochádzajú z rôznych kútov Slovenska. Banskobystričana, basgitaristu Aty Béreša sme poprosili, aby nám skupinu predstavil.

Odkiaľ teda pochádzajú členovia Družiny?

Z celého Slovenska, od západu až po východ. Práve preto sa snažíme do nášho repertoáru dostať pesničky zo všetkých slovenských regiónov z celého Slovenska. Ale konkrétne, speváčka Danká pochádza z Kalinky, speváčka Miľa zo Strelníkov – bývalej Šajby, bubeník Boris z Bratislavy, gitarista Matvej z Martina, huslista Miro z Víťaza, huslista Mišo z Košíc, fujarista a pišťalkar Janko z Očovej... no a ja z Banskej Bystrice. Samozrejme, že väčšina z nich už nebýva vo svojom rodisku, vektor ich odviaľ za školou a prácou do iných kútov Slovenska.

Družina hrá rockovo upravené slovenské ľudové piesne...

K tomu rockovo upravené by som poznamenal, že toho rocku tam nie je až tak veľa, my sme si náš štýl nazvali ethno-beat. Je to taká fúzia slovenského folklóru s rockom, popom a jazzom. Na našej platni je ortodoxný folklór, ale aj experimentálne poňatie hudby ako takej. Pre lepšie

priblíženie nášho štýlu môžem povedať, že nás poslucháči často porovnávajú s Čechomorom, aj keď' my toto prirovnanie neradi počujeme, keďže sme si vytvorili vlastný štýl. Snažíme sa obsiahnuť všetky regióny od Záhoria cez Horehron, Gemer až po východ. Pestrosť slovenského folklóru je taká veľká, že z každého regiónu sa dá čerpať ešte aj sto rokov.

Ktorý región je vám najbližší?

V skupine Družina sa stretli rockeri, jazzmani, klasicky vyštudovaní muzikanti, aj folkloristi.

Každý z nás od malička vnímal hudbu z regiónu, v ktorom vyrastal, preto si myslím, že každému je blízky ten jeho región. Sám za seba môžem povedať, že sa mi páči folklór a ľudová hudba zo všetkých regiónov Slovenska. Prečo? Lebo je všade nádherná.

Slovenské ľudové piesne sú späté so slovenskou prírodou... Aký vzťah má k prírode Družina a vy osobne?

Všetci členovia, a to môžem prehlásiť úplne zodpovedne, sú veľkými milovníkmi prírody. Ono to vychádza aj z toho, kde vyrastali. Ja som vyrastal v Banskej Bystrici, teda v lone

Nízkych Tatier. Celé detstvo ma rodičia vodili do prírody, vtedy som sa stal vášnivým zberateľom húb a liečivých bylín. Ostatní členovia tak isto radi zájdu do lesa, či už na prechádzku, alebo na zber lesných plodov. Máme veľké šťastie, že bývame na Slovensku, kde je príroda naozaj nádherná a zatiaľ ešte nie tak zdevastovaná ako v iných štátoch Európy. Na našich častých koncertných cestách si to všimame.

(gudž)

